

Тетяна СИДОРУК

**ВОЛОНТЕРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ
УКРАЇНСЬКИХ ЗВО
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Аналітична записка

Острог, 2024

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

**ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА**

Ця аналітична записка підготовлена в рамках конкурсу індивідуальних дослідницьких робіт «Як громадський сектор наближує перемогу. ДОСЛІДЖУЄМО» за підтримки ІСАР Єднання у межах проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства», що реалізується ІСАР Єднання у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) та Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку. Зміст аналітичної записки не обов'язково відображає погляди ІСАР Єднання, погляди Агентства США з міжнародного розвитку або Уряду США.

Рецензенти:

Антоніна Шуляк, доктор політичних наук, професор, декан факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Оксана Дащаківська, кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політичних наук Українського Католицького Університету

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	4
ВСТУП	5
ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗВО НА ПОЧАТКУ ВІЙНИ	8
ФОРМАТИ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ	11
НАПРЯМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	14
УКРАЇНСЬКІ ТА ЗАКОРДОННІ ПАРТНЕРИ УНІВЕРСИТЕТІВ	24
ВИСНОВКИ	26
РЕКОМЕНДАЦІЇ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало для нашої держави екзистенційним викликом. Розуміючи це, практично кожен українець почав шукати способів, як він міг би допомогти у боротьбі з ворогом і в захисті країни. Університети не були винятком. Професорсько-викладацький склад, працівники, студенти, випускники та партнери ЗВО започаткували і продовжують реалізувати безліч волонтерських ініціатив з метою підтримки армії, забезпечення житлом і предметами першої необхідності вимушених переселенців, організації допомоги для постраждалих громад тощо.

Наш проєкт спрямований на те, аби розповісти, як в українських закладах вищої освіти працюють задля наближення Перемоги. Він систематизує й узагальнює інформацію про успішні практики, формати, напрями волонтерських ініціатив у вітчизняних ЗВО на прикладах окремих із них. У дослідженні розглядаються та порівнюються кейси чотирьох університетів з різних регіонів України (Волинський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк), Донецький національний університет імені Василя Стуса (Вінниця), Національний університет «Острозька академія» (Острог), Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Харків)). Ми зібрали й систематизували інформацію з офіційних сайтів та соціальних мереж ЗВО, провели напівструктуровані інтерв'ю з координаторами волонтерських іні-

ціатив та фокус-групу зі студентами-волонтерами. Це дало змогу знайти відповіді на питання, на вирішення яких проблем спрямовані волонтерські ініціативи в університетах, які ресурси залучають їхні учасники; хто їм допомагає і кому допомагають вони; чи існують ініціативи досі, завдяки чому вони продовжують діяльність та в яких напрямках трансформуються. На основі зібраних даних ми виокремили найдієвіші формати університетського волонтерства (волонтерські та гуманітарні штаби/центри/осередки, публічні заходи, майстерні, інформаційні платформи та кампанії, навчання); найпоширеніші напрями волонтерської роботи (допомога ЗСУ, підтримка та інтеграція ВПО і/або допомога мешканцям деокупованих або прифронтових територій, інформаційна діяльність і психологічна допомога); коло партнерів ЗВО тощо.

Проєкт містить рекомендації щодо доцільності нарощування зусиль для злагодженої координації співпраці між закладами освіти та іншими зацікавленими сторонами, подальшого розвитку партнерства зі закордонними ЗВО та іншими установами, виокремлення волонтерських осередків в осібні структурні підрозділи університетів чи юридичні особи (громадська організація, благодійний фонд) задля їх збереження й подальшої участі у повоєнній відбудові України. Успішні історії університетського волонтерства можуть надихнути інших знайти свою нішу в наближенні Перемоги і стануть частиною новітньої історії нашої держави.

Коли Путін почав війну проти України, він не тільки неправильно оцінив можливість військового опору з боку українців. Він також не усвідомлював силу громадянського суспільства. Кремлівський диктатор не може чи не хоче зрозуміти, що він воює не лише проти українських військових, які підтримуються західною зброєю. Насправді він бореться і з потужним масовим громадським рухом інтелектуалів, правозахисників, активістів та волонтерів.

Повномасштабна війна Росії проти України спровокувала низку проблем у різних сферах. За оцінками ООН, станом на середину 2023 року близько 6,3 мільйона українців залишалися біженцями і більше п'яти мільйонів — внутрішньо переміщеними особами. При довоєнному населенні в 44 мільйони осіб чверть українців змушена була покинути свої оселі в результаті вторгнення Росії [25]. Велика війна позбавила багатьох не лише житла, а й роботи, джерел прибутку та елементарних засобів для існування. У 2022 році більше ніж утричі, порівняно з періодом до запровадження воєнного стану, зросла кількість особового складу української армії — до 700 000 тільки в ЗСУ, а разом із сектором Нацполіції, Нацгвардії, прикордонників, СБУ — до 1 млн. осіб [12]. Через це суттєво зросли потреби на утримання армії. Ці проблеми стали викликом не тільки для держави, а й для громадянського суспільства, яке за останнє десятиліття стало в Україні потужною силою.

В умовах повномасштабної війни соціальні ініціативи і волонтерський

рух задля наближення Перемоги стали одним із пріоритетів позааудиторної роботи в українських університетах. Волонтерство окреслило нову сферу функціонування ЗВО, нетипову в звичних обставинах, а національно-патріотичне виховання природно перетворилося в основний напрям виховної роботи. Сьогодні більшість українських університетів — це не лише центри освіти та науки, але й волонтерства. З перших днів повномасштабного вторгнення і досі здобувачі, професорсько-викладацький склад і співробітники університетів допомагають ЗСУ, теробороні, цивільному населенню, своїм колегам і студентам. За час війни зібрано і спрямовано до різних адресатів тонни продуктів харчування, автомобілі, військове та медичне обладнання, ліки, предмети першої необхідності тощо.

Тема волонтерської діяльності українських університетських спільнот в умовах повномасштабної російської війни проти України є актуальною, зважаючи на активізацію волонтерського руху при ЗВО в цей час (коли раніше такі ініціативи були поодинокими і спрямовувались головним чином на благодійну діяльність), з одного боку, та відсутність систематизованої інформації про цей бік діяльності українських університетських спільнот під час війни, з іншого боку. Дослідження спрямоване на вивчення і низового волонтерства, і волонтерських проєктів, ініційованих адміністраціями ЗВО, оскільки попередній аналіз показав, що зазвичай вони діють спільно.

Методологія

Метою дослідження є описати й узагальнити наявні формати волонтерських ініціатив в українських університетах, спрямовані на вирішення різного роду проблем під час повномасштабної війни Росії проти України, та визначити найбільш ефективні з них.

Завдання:

- ◆ проаналізувати умови активізації волонтерської діяльності в ЗВО у перші дні повномасштабного вторгнення Росії і шляхи самоорганізації університетських спільнот в напрямку створення волонтерських осередків;
- ◆ окреслити наявні формати волонтерських ініціатив в українських університетах;
- ◆ визначити, на вирішення яких проблем спрямована волонтерська діяльність в університетах та основні напрями роботи волонтерів;
- ◆ дослідити, з якими партнерами співпрацюють ЗВО для реалізації волонтерських проєктів;
- ◆ з'ясувати чинники, які впливають на дієвість та тривалість волонтерських ініціатив.

Зважаючи на велике різноманіття волонтерських університетських проєктів, що з'явилися чи змінили вектор діяльності після 24 лютого 2022 року, та відсутність систематизованої інформації про них, доцільно використовувати якісні методи для збору та аналізу даних. Це дозволяє глибше зрозуміти процеси на місцях і визначити тенденції розвитку волонтерського руху при університетах в умовах великої війни на прикладах окремих із них, але не дає кількісної оцінки такої діяльності всіх українських ЗВО.

У дослідженні розглядаються кейси чотирьох університетів із різних регіонів України (Національний університет «Острозька академія» (Острог), Волинський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк), Донецький національний університет імені Василя Стуса (Вінниця), Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Харків). Перших два кейси (Острог, Луцьк) — із тилового західного регіону, де волонтерський рух набув найбільшого поширення, особливо в освітній та гуманітарній сферах. ВНУ імені Лесі Українки розташовано в великому обласному центрі, а НаУОА — в невеликому Острозі Рівненської області, де мешкає менше людей, ніж в одному районі Києва чи Львова. Наступний ЗВО (ДонНУ ім. Василя Стуса у Вінниці) — з центрального регіону, до того ж цей кейс має специфіку: це переміщений університет, з колективом переселенців, зі студентами-переселенцями. Нарешті 4-ий з обраних університетів — зі східного регіону — прифронтового Харкова. З допомогою порівняльного методу у дослідженні здійснюється компаративний аналіз спільних і відмінних рис між волонтерськими ініціативами та їхніми результатами у випадках чотирьох університетів.

Методи збору даних: збір і систематизація описової та статистичної інформації про волонтерську діяльність у період з 24.02.2022 року до 31.10.2023 року, доступної на офіційних сайтах та в соціальних мережах університетів (ВНУ ім. Лесі Українки, ДонНУ ім. Василя Стуса, НаУОА, НЮУ ім. Ярослава Мудрого) та їхніх партнерів, у

співпраці з якими реалізуються ті чи інші ініціативи; проведення 5-ти напівструктурованих інтерв'ю з координаторами волонтерських ініціатив згаданих університетів (проректор з навчально-виховної роботи НаУОА Руслана Каламаж, керівниця Волонтерського центру НаУОА Ольга Балацька; декан факультету міжнародних відносин ВНУ ім. Лесі Українки Антоніна Шуляк; проректор з науково-педагогічної роботи, молодіжної політики та розвитку ДонНУ ім. Василя Стуса Максим Прихненко; проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку НЮУ ім. Ярослава Мудрого Юрій Барабаш); проведення фокус-групи зі сту-

дентами-волонтерами досліджуваних університетів.

Обмеження дослідження

Це дослідження не є всеохопним. Його результати фіксують різноманіття волонтерських ініціатив кількох університетських спільнот протягом перших двадцяти місяців повномасштабної війни, але не можуть бути екстрапольовані на всі ЗВО України та на весь період конфлікту. Це вимагатиме багатьох подальших досліджень, як сфокусованих на поглибленому вивченні досвіду інших університетів, так і спрямованих на систематизацію та кількісне узагальнення такої роботи в масштабах усієї країни.

Українські університетські спільноти розпочали волонтерську роботу вже в перші дні після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. На цьому ранньому етапі ініціативи виникали спонтанно внаслідок самоорганізації представників професорсько-викладацького складу, працівників, студентів або ж завдяки активності адміністрацій (ректорів, проректорів, директорів інститутів, деканів факультетів).

В університетах західного та центрального регіонів України (ВНУ ім. Лесі Українки, ДонНУ ім. Василя Стуса, НаУОА) у перші дні війни волонтери спрямовували свою роботу на поширення інформаційних повідомлень (звернень, статей, заміток), підготовку укриттів у приміщеннях університетів, облаштування гуртожитків для внутрішньо переміщених осіб, плетіння маскувальних сіток, збір, отримання від закордонних партнерів, сортування та передачу гуманітарної допомоги для армії, ВПО тощо. Тоді ж було організовано перші збори коштів та допомоги для ЗСУ і сил територіальної оборони.

Натомість у Харкові в НЮУ ім. Ярослава Мудрого, де на вечір 24-го

лютого в укриттях гуртожитків перебувало більше 1200 студентів та співробітників університету з маленькими дітьми, основна робота була спрямована на доставку медикаментів, продуктів харчування та предметів особистої гігієни до університетських гуртожитків. У них було облаштовано укриття від бомбардувань, підготовлено місця для надання первинної домедичної допомоги. Волонтери з числа співробітників, викладачів та студентів, ризикуючи життям, під обстрілами закуповували та розвозили ліки й продукти до гуртожитків університету.

У перші дні повномасштабної війни багато викладачів, працівників, випускників і студентів усіх ЗВО просто тихо робили добрі справи, не повідомляючи про це нікого. До того ж вони часто волонтерили в міських осередках, допомагали місцевим військоматам, лікарням, військовим частинам. Тому сьогодні неможливо навести точні дані про масштаби волонтерської роботи університетських спільнот у той період. Наявну інформацію систематизовано в таблиці 1.

Таблиця 1. Волонтерська діяльність у ЗВО на початку війни: форми та заходи

ВНУ ім. Лесі Українки	Участь співробітників та студентів у роботі волонтерського центру в Волинському облмуздрамтеатрі; підготовка професорами та доцентами науково-популярних матеріалів, статей, заміток для широкої аудиторії про різні аспекти (політологічні, історичні) повномасштабного вторгнення Росії в Україну; здобувачі освіти факультету філології та журналістики з 24 лютого були активно задіяні у систематичну інформаційну кампанію протидії фейкам і пропаганді на різних платформах та ресурсах соціальних мереж; надавалася допомога іноземним студентам (переважно з африканських країн та Китаю) у виїзді до Польщі з подальшою метою повернутися додому — спецавтобусами підвозили їх до сусідньої держави.
ДонНУ ім. Василя Суса	Участь здобувачів та колективу в різних ініціативах у Вінницькій області: сортування одягу з гуманітарної допомоги для біженців і переселенців; сортування ліків від закордонних волонтерів і відправка в гарячі точки для ЗСУ, біженців та переселенців; розвезення їжі по блок-постах та лікарнях; допомога у розвантаженні фур з гуманітарною допомогою; плетіння маскувальних сіток; допомога з пошуком житла біженцям з інших міст; формування продуктових наборів у волонтерському центрі м. Гайсин «Рух нескорених»; майстрування карематів та спальних мішків для військових, що передавались територіальній обороні м. Вінниця та військовим частинам; допомога в обслуговуванні ВПО на залізничному вокзалі; робота з обладнання бомбосховищ. 26 лютого 2022 року оголошено перший збір коштів, які витрачено на каремати, воду та інші засоби для ТРО Вінниці.
НауОА	Відкриття інформаційного фронту (підготовка звернень академічної спільноти та їх поширення різними мовами); перерахунок одноденної зарплати співробітників на потреби ЗСУ; передача армії автобуса Богдан А40162, вантажівки Бортовий Богдан DF 30; виділення із Міжнародного благодійного фонду Острозької академії коштів на придбання лікарських засобів, пального, необхідних матеріалів для військових, переселенців; підготовка укриттів; облаштування гуртожитків до прийому переміщених осіб; плетіння маскувальних сіток, підготовка мішків з піском для передачі на блокпости; допомога волонтерів (працівників бібліотеки, відділу кадрів та адміністративно-господарської частини) Острозькому військомату; участь волонтерів (викладачів та працівників) у проведенні ремонту підвального приміщення Острозької лікарні під операційну.
НЮУ ім. Ярослава Мудрого	Залучення волонтерів до облаштування укриттів у гуртожитках, підготовки місць для надання первинної домедичної допомоги, щоденного забезпечення студентів у гуртожитках продуктами, готовими стравами, медикаментами та предметами першої необхідності; налагодження служби оперативного чергування в гуртожитках; участь волонтерів в організації переїзду студентів додому (транспортування до залізничного вокзалу) або перевезення автобусами до Полтави, де здобувачів розмістили на базі Полтавського юридичного інституту НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

Складено авторкою на основі проведених інтерв'ю та фокус-групи з представниками волонтерських ініціатив ЗВО.

Хвиля волонтерських ініціатив у ЗВО в перші дні повномасштабного вторгнення була дуже різномірною. Однак у більшості університетів до кінця лютого — початку березня було створено гуманітарні чи волонтерські штаби, центри, осередки для вирішення актуальних проблем. Такий формат дозволяв ефективно координувати волонтерську роботу і водночас не потребував особливої підготовки чи кваліфікації залучених осіб. Головним

напрямом роботи цих осередків було задоволення матеріальних потреб військових і внутрішньо переміщених осіб. Водночас кожен факультет чи інститут в межах ЗВО використовував свій науковий і практичний потенціал для допомоги ЗСУ, зміцнення нашої оборони та підтримки тих, хто її найбільше потребував. Із цією метою створювалися осередки волонтерського руху в межах окремих інститутів, на факультетах та кафедрах (Таблиця 2).

Таблиця 2. Самоорганізація структурних підрозділів університетів, створення волонтерських штабів, центрів, осередків

<p>ВНУ ім. Лесі Українки</p>	<p>Створення з ініціативи студентів волонтерського центру на базі факультету історії, політології та національної безпеки. Згодом до нього долучилася молодь з інших факультетів, зокрема, факультету економіки та управління.</p> <p>Відкриття центру вивчення української мови для ВПО на факультеті філології та журналістики.</p> <p>Організація на спеціальності «Фармація» осередку виготовлення лікувальних мазей для воїнів.</p> <p>Створення на факультеті фізики осередку виробництва зарядних пристроїв на основі сонячних панелей для ЗСУ.</p> <p>Створення клубу родинного дозвілля для ВПО на факультеті фізичної культури і початкової освіти (фітнес для батьків, розвивальні ігри для дітей).</p>
<p>ДонНУ ім. Василя Стуса</p>	<p>Створення децентралізованих осередків волонтерської діяльності на факультетах.</p> <p>На базі університету розміщено представництво ГО "ВПО України", яке діє на постійній основі (https://vpo-ua.org/).</p>
<p>НаУОА</p>	<p>Створення Волонтерського центру НаУОА.</p> <p>Створення загону інформаційного спротиву, який працює в соцмережах.</p> <p>Організація волонтерського загону на факультеті романо-германських мов.</p> <p>Призначення координатора волонтерського центру НаУОА у США та Канаді.</p>
<p>НЮУ ім. Ярослава Мудрого</p>	<p>Створення Гуманітарного штабу НЮУ ім. Ярослава Мудрого.</p>

Складено авторкою на основі проведених інтерв'ю та фокус-групи з представниками волонтерських ініціатив ЗВО.

ФОРМАТИ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ

Найбільш поширеним форматом волонтерської діяльності в ЗВО є **волонтерські та гуманітарні штаби, центри, осередки**. У двох досліджуваних закладах (НаУОА та НЮУ ім. Ярослава Мудрого) функціонують загальноуніверситетські Волонтерський центр НаУОА та Гуманітарний штаб НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

2 березня 2022 року за рішенням ректорату при НаУОА було створено Волонтерський центр та призначено відповідальну особу для координації волонтерських благодійних акцій в умовах війни. Центр займається розподілом ресурсів гуманітарної й мілітарної (у тому числі міжнародної) допомоги для ЗСУ, бійців територіальної оборони, медичних закладів, переселенців, колег-освітян [13]. 1 березня 2022 року в НЮУ ім. Ярослава Мудрого створено Гуманітарний штаб, який забезпечує студентів, викладачів та працівників продуктивними наборами, ліками та речами першої необхідності, надає безоплатну допомогу продуктами харчування, медикаментами, засобами гігієни, одягом тощо закладам соціальної сфери міста Харкова, підтримує підрозділи ЗСУ [24]. У роботі обох осередків беруть участь працівники університетів, професорсько-викладацький склад, студенти, адміністрація.

В інших двох ЗВО (ВНУ ім. Лесі Українки, ДонНУ ім. Василя Стуса) загальноуніверситетських постійно діючих штабів чи центрів немає, волонтерська діяльність розсосереджена на різних факультетах (або в інститутах), кафедрах.

Ініціативи з'являються та реалізуються по-різному, як «зверху», так і «знизу», на всіх рівнях. Детальніше про основні напрями роботи гуманітарних, волонтерських штабів, центрів, осередків йтиметься у наступній частині дослідження.

Другим популярним форматом волонтерських ініціатив у всіх чотирьох ЗВО є **публічні заходи** (концерти, шоу, екскурсії, квартирники, фестивалі, дні факультетів, марафони, ярмарки, співанки тощо). Вони відрізняються за масштабами, сферами, цільовими аудиторіями, однак метою більшості заходів був і залишається збір коштів на потреби військових або підтримка та допомога в адаптації ВПО. До такого формату волонтерської роботи найбільш активно залучені здобувачі освіти, які організують різноманітні культурні, освітні, спортивні, мистецькі заходи, під час яких збирають кошти на потреби українських сил оборони, переселенців чи постраждалих громад.

Наприклад, в НаУОА у жовтні 2022 року провели масштабний Марафон вдячності, організований задля об'єднання академічної спільноти і популяризації волонтерської діяльності серед студентів. У рамках марафону проходили ярмарки, співанки, лотереї, аукціони, кінопокази, квест тощо. Всі зібрані кошти використано на потреби ЗСУ, зокрема 30-ї окремої механізованої бригади імені князя Костянтина Острозького: придбано обігрівачі й харчові продукти. [10]

27–28 вересня 2023 року в ВНУ ім. Лесі Українки відбувся масштабний

Благодійний ярмарковий марафон з нагоди Дня захисників і захисниць України, до якого долучилися всі структурні підрозділи закладу. На кожному з факультетів облаштували спеціальні локації, де продавали смаколики, сувенірну продукцію, книги тощо. Студенти також організовували спеціальні аукціони, презентували патріотичні мистецькі номери. Зокрема, здобувачі факультету психології провели благодійні мінітренінги для психологічного розвантаження; на локації географічного факультету гравджаз-бенд; представники факультету фізичної культури, спорту та здоров'я за донати грали в шахи та шашки з усіма охочими; у фізико-технологічному інституті організували виставку обладнання, яке використовують працівники ДСНС під час розмінування територій і порятунку людей. Зібрані під час заходу кошти використано для закупівлі квадрокоптерів для підрозділів 100-ї окремої бригади територіальної оборони, 14-ї окремої механізованої бригади імені князя Романа Великого та Луганського прикордонного загону. [2]

Упродовж 22–28 травня 2022 р. у межах відзначення 85-ї річниці з Дня заснування ДонНУ імені Василя Стуса відбулися благодійний концерт на підтримку ЗСУ на Європейській площі м. Вінниця; розважальна програма для дітей співробітників університету і дітей вимушених переселенців у Вінницькому молодіжному центрі «Квадрат»; збір канцелярських товарів, іграшок, одягу та предметів гігієни для Центру підтримки переселенців «Я — Маріуполь» у м. Запоріжжі та Дніпрі; змагання з міні-футболу на Кубок ректора та благодійні змагання з пляжного волейболу [9].

Третім поширеним форматом є **майстерні** з виготовлення маскувальних сіток, окопних свічок, «бандеро-смузі» (НаУОА); окопних свічок, карематів, спальних мішків (ДонНУ ім. Василя Стуса), зарядних пристроїв, мазей, кровоспинних джгутів, консерв (ВНУ ім. Лесі Українки). Як правило, такі формати працюють для задоволення потреб ЗСУ. До них широко залучені й студенти, й викладачі, й співробітники ЗВО.

Так, колектив факультету хімії, екології та фармації ВНУ ім. Лесі Українки виготовляє понад 50 видів мазей для медичних потреб української армії з прополісу, воску, календули, каланхое, обліпихи, які виконують протизапальну, дезінфекційну, знеболювальну, протиопікову функції тощо. Сировину зносять усі охочі викладачі, студенти та лучани; хімічні реагенти, ефірні олії купують самі. [4]

У Науковій бібліотеці НаУОА налагоджено виготовлення маскувальних сіток, до якого залучені працівники бібліотеки, студенти, викладачі й співробітники університету. Волонтери мають зв'язки зі швейними фабриками, які надають обрізи від виробництва, та співпрацю з підприємцями для отримання необхідних матеріалів. Щомісяця вони передають сотні квадратних метрів маскувальних сіток для потреб ЗСУ. Від квітня 2022 до жовтня 2023 року спільними зусиллями студенти, викладачі й співробітники закладу сплели понад 7 гектарів маскувальних сіток, що є виразом невичерпної підтримки ЗСУ й готовності допомагати військовим. [18]

На факультеті історії та міжнародних відносин ДонНУ ім. Василя Стуса

впродовж обох осінньо-зимових періодів повномасштабної війни налагоджено процес виготовлення окопних свічок для підрозділу викладача факультету, який захищає Україну в збройних силах. Хлопці ріжуть картон, колють парафін, дівчата роблять наповнення для свічок, викладачі плавлять парафін і заливають у підготовлені дівчатами банки-заготовки. Волонтери періодично оголошують збори коштів на закупівлю парафіну, збирають банки та гофрований картон, а працюють над виготовленням свічок навіть у вихідні. [22]

Четвертий поширений формат волонтерської діяльності в ЗВО — **інформаційні платформи та кампанії**. Для такої діяльності потрібні люди з певним рівнем кваліфікації, тому якраз університетські волонтери мали можливість її ініціювати та реалізувати. Це — написання звернень, інформаційних листів, робота в соцмережах, публікація статей, аналітики про війну, підготовка радіопередач. Волонтери всіх чотирьох університетів створюють інформаційні продукти з метою пояснення причин російської агресії, перебігу війни на різних її етапах і для внутрішніх споживачів, і для закордонної аудиторії.

П'ятим поширеним форматом волонтерської діяльності є **навчання** (курси, тренінги, майстер-класи, семінари, консультації для здобувачів, викладачів, ВПО та їхніх дітей) з метою підтримки, адаптації до умов воєнного стану. У цьому форматі найактивніше задіяні викладачі університетів. Більш детально про навчання, інформаційну та психологічну підтримку йтиметься нижче.

Менш поширеними, але водночас важливими форматами є **поетич-**

ний, художній, мистецький фронти. Студенти, викладачі, їх маленькі діти пишуть поезії, пісні, малюють листівки для воїнів, виготовляють патріотичні браслети, сувеніри. Зворушують малюнки діток працівників ЗВО для наших захисників та захисниць, які передають їм разом з гуманітарною чи військовою допомогою.

Творчий колектив факультету культури і мистецтв й факультету філології та журналістики ВНУ ім. Лесі Українки проводить волонтерські концерти — серію зустрічей «Сім нот — сім струн озветься» для військовослужбовців, які відновлюють здоров'я у Медичному центрі реабілітації учасників бойових дій (Луцьк). Університетська мистецька спільнота презентує для військових пісні, поезії, імпровізує, дарує книги тощо. [5]

В НаУОА діє особливий духовний фронт — Острозька академія спільно з прихожанами студентсько-викладацького храму Преподобного Федора Острозького реалізували волонтерський проєкт «Академічний Великодній кошик» з метою духовної підтримки захисників та захисниць України. Волонтери передали освячені великодні гостинці 30-тій окремій механізованій бригаді ім. князя Костянтина Острозького та Оперативному командуванню «Захід», яке спрямувало великодні кошики військовим. Святкові пакунки додатково наповнили дитячими малюнками, вітальними листівками, поезіями школярів, студентів, викладачів закладу. У кошики вклали зручні Євангелія кишенькового формату, надані за сприяння Рівненського відділення місії «Геденон». [13]

Усі формати волонтерських ініціатив скеровані головним чином у двох напрямках: допомога ЗСУ (матеріальна та мілітарна) і підтримка та інтеграція ВПО та/або допомога тим, хто залишився на окупованих, згодом деокупованих або прифронтових територіях і кого спіткала гуманітарна криза. Третій напрям — навчання, інформаційна діяльність і психологічна допомога. Також залежно від потреб діяльність волонтерських осередків переформатовується, виникають додаткові та епізодичні напрями роботи, зокрема допомога працівникам та їх близьким родичам, які опинились у складних життєвих обставинах, юридичне консультування, правова допомога та захист прав постраждалих осіб, здійснення перекладу документів тощо.

Допомога ЗСУ

Головною цільовою аудиторією волонтерських ініціатив при університетах були і залишаються військові, а більшість заходів, зборів коштів спрямовується на закриття їхніх потреб. Мобілізація громадян, зокрема й з числа викладачів, співробітників, здобувачів і випускників університетів та утворення сил територіальної оборони в багатьох містах на початку повномасштабного вторгнення Росії стали причиною, яка спонукала університетські спільноти почати опікуватися потребами військових. Допомога й підтримка ЗСУ здійснюється у різних формах, але для усіх чотирьох ЗВО характерними є декілька спільних рис.

По-перше, всі університети налагодили постійну системну співпра-

цю з окремими підрозділами ЗСУ, як правило бригадами, які дислоковані у відповідних областях, та підрозділами, у яких несуть службу викладачі, студенти, співробітники чи випускники університетів. Два з чотирьох університетів (ВНУ ім. Лесі Українки та НаУОА) мають підписані угоди чи меморандуми про співпрацю з відповідними підрозділами. Професорсько-викладацький склад, здобувачі і працівники ЗВО постійно здійснюють грошові пожертви на армію, закупають техніку, обладнання, одяг, засоби гігієни, виготовляють маскувальні сітки, окопні свічки, кровоспинні джгути, відправляють продукти харчування й ліки, передають допомогу від численних вітчизняних та закордонних партнерів.

Ще однією спільною рисою для всіх університетів є те, що часто волонтерські ініціативи реалізуються у відповідь на прохання від самих військових, які звертаються за допомогою до рідних ЗВО, будучи їх співробітниками, здобувачами чи випускниками, мобілізованими до війська. Це дозволяє спрямовувати зібрані волонтерами кошти та гуманітарну допомогу на задоволення найбільш важливих потреб воїнів і/або тих, які вони не можуть реалізувати самостійно чи з допомогою держави.

Наступною особливістю є те, що здебільшого волонтерські ініціативи для допомоги ЗСУ виникають і реалізуються в університетах одночасно «згори» і «знизу». Наприклад, адміні-

страція закладу оголошує збір коштів чи проведення якогось благодійного заходу, а згодом процес «обростає» допоміжними ініціативами, які виходять від окремих викладачів, студентів, що самотужки оголошують збори коштів, проводять додаткові благодійні заходи, аби допомогти закрити конкретну потребу.

Нарешті, військові та командування ЗСУ високо цінують допомогу

і підтримку, яку вони мають завдяки волонтерській роботі в ЗВО. Це підтверджується тим, що найактивніші волонтери з усіх 4-х університетів за період війни отримували відзнаки від командування армії за роботу для наближення Перемоги [4; 15; 23].

Інформацію про заходи, способи, проєкти, ініціативи, спрямовані на підтримку ЗСУ, систематизовано в таблиці 3.

Таблиця 3. Допомога армії

<p>ВНУ ім. Лесі Українки</p>	<p>Реалізується постійна співпраця з 14 окремою механізованою бригадою імені князя Романа Великого, 204 БрТО імені Олександра Покришкіна, 100 БрТО Волині. Підписано Меморандум про співпрацю з 14-ою бригадою.</p> <p>Університет закуповував і постачав військовим із цих підрозділів речі першої потреби, пальники та газові балони, медикаменти, біноклі, планшети, передавав допомогу від іноземних партнерів. Спільними зусиллями адміністрації, професорсько-викладацького складу, працівників і студентів зібрано кошти на 4 станції Starlink військовослужбовцям 14 окремої механізованої бригади імені князя Романа Великого. Одну з чотирьох станцій Starlink придбали студенти. Для 100-ї окремої бригади територіальної оборони представники ВНУ імені Лесі Українки передали квадрокоптер DJI Mavic 3 Fly More Combo, їжу, солодощі й інші необхідні речі.</p> <p>За зібрані волонтерами кошти було придбано метеостанцію для ЗСУ. Спільно з Волинським інститутом післядипломної педагогічної освіти для ЗСУ передано два позашляховики.</p> <p>Волонтери підтримують військових, надаючи допомогу завдяки системно розгорнутому власному виробництву: кровоспинних джгутів; сонячних панелей; павербанків; конструктивних елементів, виготовлених на 3D-принтері; автономних модулів зарядки гаджетів із використанням сонячних панелей; інвенторів; близько 50 видів мазей; маскувальних сіток; консервованого м'яса тощо.</p> <p>На потреби ЗСУ неодноразово здійснювалося перерахування одноденного заробітку співробітників університету.</p>
<p>ДонНУ ім. Василя Стуса</p>	<p>Здійснюються періодичні збори коштів для 171-го батальйону 120-ї бригади Тероборони сухопутних військ ЗСУ, в якій служить викладач університету. Разом із благодійним фондом випускника університету «88 окрема моторизована волонтерська бригада» зібрано кошти на автомобіль, який передано в червні 2023 року, та додаткові кошти на його обслуговування. Разом із автомобілем надано гуманітарну допомогу від європейських партнерів фонду.</p>

<p>ДонНУ ім. Василя Стуса</p>	<p>Восени 2023 року здійснено великий збір на дрон для цього ж батальйону. Цьому ж підрозділу волонтери університету неодноразово передавали окопні свічки (виготовлено та передано на фронт сотні), засоби гігієни, генератор електричного струму, 25 дозиметрів для вимірювання радіаційного фону, теплий одяг та інші необхідні побутові речі (бафи, рукавички, шкарпетки, ліхтарики).</p> <p>Періодично оголошуються збори для підтримки ЗСУ одночасно із проведенням, наприклад, днів факультетів. Під час заходів додатково організовуються благодійні аукціони, вікторини тощо. За виручені кошти волонтери закупляли та передавали різним підрозділам ЗСУ біноклі, тепле взуття, гігієнічні засоби тощо. У вересні 2022 р. проведено загально-університетський благодійний квартирник, на якому було презентовано авторські вірші і пісні, патріотичні танці. Під час заходу зібрано кошти для українського волонтерського медичного батальйону «Госпітальєри», в якому працює випускниця факультету історії та міжнародних відносин. У жовтні 2022 р. організовано благодійний квартирник задля збору коштів на допомогу ЗСУ.</p> <p>У жовтні-листопаді 2022 р. організовано благодійний збір на рації для мобілізованого здобувача юридичного факультету.</p>
<p>НаУОА</p>	<p>Університет має договори про співпрацю з Оперативним командуванням «Захід» і 30-ю механізованою бригадою імені князя Костянтина Острозького. Професорсько-викладацький склад, здобувачі і працівники постійно здійснюють грошові пожертви на армію, закуповують техніку, обладнання, одяг, відправляють продукти харчування й ліки. За 20 місяців війни співробітники університету 4 рази перераховували одноденну заробітну плату на потреби ЗСУ. На початку повномасштабної війни заклад передав для армії автобус Богдан А40162, вантажівку Бортовий Богдан DF 30. Для мобілізованих викладачів було закуплено тепловізори та амуніцію, глушники, дрон.</p> <p>У вересні 2022 року в університеті провели акцію зі збору коштів та придбали автобус «Toyota», який було підготовлено для військових цілей і разом зі спеціальним обладнанням (глушники, дрон) та іншою благодійною допомогою передано на потреби військових 30-ї окремої механізованої бригади імені князя Костянтина Острозького. Підрозділам цієї ж бригади волонтери закладу неодноразово передавали гуманітарну допомогу: продукти харчування, засоби гігієни, медикаменти, спальники, великодні кошики. Для відділення цивільно-військового співробітництва ОК «Захід» заклад передавав засоби гігієни, медикаменти, перев'язувальні матеріали, продукти харчування, великодні кошики тощо. Для шостого відділу Рівненського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки — засоби гігієни, господарські товари тощо.</p> <p>Волонтери університету з числа співробітників, професорсько-викладацького складу та студентів з перших днів війни й досі плетуть маскувальні сітки. У ЗВО є окреме приміщення (у Центрі неінвазивної діагностики) для сортування ліків та передачі медикаментів, перев'язувальних матеріалів, реабілітаційного обладнання військовим частинам, у госпіталі, лікарні та інші медичні заклади.</p>

<p>НауОА</p>	<p>Надається гуманітарна допомога (гігієнічні засоби, продукти харчування, медикаменти, одяг тощо) для мобілізованих працівників НауОА чи родичів працівників, студентів, випускників ОА.</p> <p>Працівники закладу підтримали ініціативу Президента України В. Зеленського зі збору коштів для реалізації проєкту допомоги ЗСУ «Флот морських дронів» — перераховано 100 000 гривень одноденного заробітку співробітників вишу на рахунок фандрейзингової платформи United24.</p> <p>Студенти та викладачі долучаються до акції зі здачі крові для українських захисників у Рівненському центрі переливання крові.</p> <p>Міжнародний благодійний фонд відродження Острозької академії закупив квадрокоптер і передав для спецпризначенців ССО військової частини А1788. Також було закуплено електромотор Haswing Ultima — безшумний, потужний пристрій, який допомагає нести службу солдатам на південному напрямку (передано для підрозділу спецпризначенців 11 батальйону військової частини 4100), а згодом фонд купив човен для цього ж підрозділу.</p>
<p>НЮУ ім. Ярослава Мудрого</p>	<p>Гуманітарний штаб, колектив та здобувачі університету з перших днів війни знаходять можливості підтримувати ЗСУ, зокрема підрозділи ТрО Харкова та Харківського військового гарнізону, студентів, викладачів та випускників університету, які стали на захист України у лавах різних підрозділів ЗСУ. За цей час спільними зусиллями придбано та передано різним підрозділам 2 автомобілі, численні комплекти термобілизни, спальники, тактичне спорядження, медикаменти та перераховано безповоротну фінансову допомогу на рахунок ЗСУ. Випускникам університету різних років, які стали на захист України та проходять військову службу в В/Ч А1008 в 14 бригаді, придбали та передали 35 тактичних посиленних спальників.</p> <p>Влітку 2023 року Гуманітарний штаб організував збір коштів на тепловізори для випускників, які боронять Батьківщину, несучи службу в Бригаді швидкого реагування НГУ «Рубіж». На прохання випускників університету, які у складі одного із підрозділів 113 бригади ТРО боронили державу на бахмутському напрямку, організовано збір коштів і закуплено дві портативні радіостанції Motorola 4800. У серпні 2023 року за сприяння співробітників університету придбано та передано frv-дрони, які допомагають боротися з ворогом на одному зі слобожанських напрямків.</p> <p>Восени 2023 року спільними зусиллями волонтерів університету та їх партнерів вдалося доставити на передову два пікапи для «команди Сірка» (225 ОШБ 127 ТРО). У вересні 2023 року Гуманітарний штаб та волонтери університету організували збір коштів на придбання портативних джерел живлення для підрозділу ударних БПЛА «Гвардії наступу», в якому проходять службу випускники закладу. На запит підрозділу «Гвардії Наступу», яким опікується Гуманітарний штаб, закупили та передали все необхідне для ремонту бойової техніки. Тоді ж у вересні зусиллями колективу закладу та за підтримки компанії «ОВІС» було відремонтовано та передано бензовоз військовослужбовцям одного з підрозділів, який звільняє територію Харківщини від окупантів.</p> <p>Троє студентів факультету адвокатури і факультету приватного права та підприємництва заснували фонд «Допоможи Хоробрим» («Help the Brave»), який забезпечує необхідні ресурси для військових.</p>

Складено авторкою на основі проведених інтерв'ю та фокус-групи з представниками волонтерських ініціатив ЗВО.

Допомога ВПО і мешканцям деокупованих або прифронтових територій

Багато волонтерських ініціатив у досліджуваних університетах започаткували у відповідь на соціальні проблеми (Таблиця 4). Однією з таких став вимушений переїзд громадян України з окупованих населених пунктів і територій, що знаходилися під обстрілами російських військ, до нових громад. Поширеним форматом волонтерства в ЗВО є забезпечення житлом ВПО. Три університети (ВНУ ім. Лесі Українки, НаУОА, НЮУ ім. Ярослава Мудрого) надали прихисток сотням ВПО у своїх гуртожитках та забезпечили їх харчуванням і предметами першої необхідності. Окрім зусиль власних волонтерів, університети часто залучали ресурси від представників громадських організацій, благодійних фондів та закордонних організацій, налагоджуючи з ними партнерства (наприклад, БФ «Рокада», Товариство Червоного Хреста України та ін.). На базі ДонНУ ім. Василя Стуса на постійній основі працює представництво ГО «ВПО України».

Важливим напрямом підтримки ВПО університетськими спільнотами є допомога в їх інтеграції. Вона реалізову-

ється через різні формати, часто публічні заходи (екскурсії, заняття з української мови, розмовні клуби, безкоштовну юридичну підтримку тощо). Велику увагу такій роботі приділяють в ДонНУ ім. Василя Стуса, оскільки його співробітники та викладачі самі пройшли процес переміщення у 2014 році, тому добре знають, як починати все з нуля та долати труднощі всупереч обставинам.

Наступною цільовою аудиторією після новоприбулих жителів, якою опікуються університети, є ті, хто залишився в окупованих (а згодом деокупованих) та прифронтових громадах і кого спіткала гуманітарна криза. Університетські волонтери збирають і довозять гуманітарну допомогу для жителів прифронтових і звільнених від окупації населених пунктів півдня і сходу України. Особливістю волонтерства при НЮУ ім. Ярослава Мудрого є його спрямування значною мірою на вирішення проблем харків'ян та жителів області. Тут людям необхідно було самоорганізуватися, щоб допомогти своїм же співробітникам, студентам, випускникам, харків'янам, які опинилися в скрутних умовах і зверталися за підтримкою у важкий період життя.

Таблиця 4. Підтримка ВПО і допомога мешканцям деокупованих або прифронтових територій

ВНУ ім. Лесі Українки	У студмістечку університету надано житло для десятків сімей ВПО. За підтримки благодійного фонду «Рокада», який є виконавчим партнером Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, передано гуманітарну допомогу для родин, які оселились в університетських гуртожитках (подушки, ковдри та матраци). Здійснюється підтримка ВПО, які здобувають освіту у ВНУ ім. Лесі Українки, зокрема для них організуються зустрічі з адміністрацією, психологом, вони отримували гуманітарну допомогу — продуктів та гігієнічні набори від волонтерів благодійної організації «Карітас Спес Луцьк».
-----------------------	---

<p>ВНУ ім. Лесі Українки</p>	<p>На факультеті філології та журналістики діє Розмовний клуб української мови для переселенців. Співробітники факультету педагогічної освіти та соціальної роботи й факультету фізичної культури, спорту та здоров'я організували Клуб родинного дозвілля для дітей, які через агресію РФ змушені були переїхати до Луцька. Для переселенців відбуваються також різні майстер-класи, заняття з арттерапії. Завдяки активно розвиненим міжнародним зв'язкам ВНУ ім. Лесі Українки систематично координує передання гуманітарної допомоги ВПО із-за кордону.</p> <p>Координаційний центр при Волинській ОВА та юридична клініка «Ad Astra» ВНУ ім. Лесі Українки організують надання безкоштовної правової допомоги ВПО та іншим мало захищеним верствам населення.</p>
<p>ДонНУ ім. Василя Стуса</p>	<p>На базі університету на постійній основі працює представництво ГО «ВПО України».</p> <p>У квітні 2022 року представники університету відвідали родини вимушених переселенців, які тимчасово мешкали у с. Самгородок Козятинського району з метою підтримки дітей (передано канцелярське приладдя, солодощі, предмети гігієни тощо). Тоді ж у квітні волонтери провели хімічне шоу «Секрети сухого льоду» у ресторації «Нова Провінція» для 53 дітей із сімей вимушених переселенців, які тимчасово мешкають у м. Вінниця та м. Калинівка.</p> <p>Навесні 2022 року університетські волонтери організували збір канцелярських товарів, іграшок, одягу та предметів гігієни для Центру підтримки переселенців «Я — Маріуполь» у м. Запоріжжі та м. Дніпрі. Влітку 2022 року представники студентського гуртка та ГО «United Minds» провели заходи «United Weekends. Kids & Teens» для дітей і підлітків із Маріуполя та «United Weekends for Ladies» для ВПО. Співорганізаторами виступили «FLEX Ukraine», Американські Ради, Вінницька молодіжна рада та молодіжний центр «Квадрат».</p> <p>У вересні 2022 року в рамках вшанування пам'яті Василя Стуса було проведено благодійну екскурсію для ВПО «Вінниця. Образи. Стус». Упродовж листопада–грудня 2022 р. за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» реалізовано проєкт «Траєкторія інтеграції ВПО до місцевого ринку праці: від самопрезентації до створення власної справи», спрямований на розвиток професійних навичок ВПО та їх консультування щодо обрання власної професійної траєкторії, безконфліктних комунікацій, ефективного працевлаштування та започаткування власної справи задля успішної інтеграції до ринку праці Вінницької міської територіальної громади.</p> <p>У червні 2023 року відбулася зустріч із ВПО в рамках проєкту «Освоєння новітніх технологій», під час якої переселенцям похилого віку надано допомогу в освоєнні інформаційних технологій. 14 червня 2023 року разом із Донецьким обласним дитячо-молодіжним центром було проведено захід «DonNU ретрит Day» для молоді віком 14-16 років Вінничини та ВПО. У заході взяло участь понад 80 школярів. 20 червня 2023 року на базі університету ГО «Українська сімейна фундація» провела день корейської культури для молоді Вінничини та ВПО.</p>

<p>НауОА</p>	<p>Безкоштовне посеселення (близько 300 осіб) ВПО та їх щоденне обслуговування й безоплатне харчування в студентській їдальні (до 25.04.2022 року забезпечувалося трьохразове харчування), гуманітарна допомога продуктами, предметами першої необхідності, ліками, постільною білизною, психологічна підтримка дітей переміщених осіб, юридичні консультації та перекладацька допомога для ВПО, безкоштовне екскурсійне обслуговування в музеї НауОА.</p> <p>З метою гуманітарної підтримки ВПО організовано збір коштів для придбання побутової техніки та господарських товарів. Завдяки зусиллям американських, канадійських та українських друзів закладу й меценатів на потреби ВПО було зібрано понад 200 тисяч гривень. За ці кошти в гуртожитках, в яких проживають переселенці, оновлено пральні машини, закуплено чайники, мікрохвильові печі, сушки для одягу та інші побутові предмети та засоби гігієни.</p> <p>У грудні 2022 року університет отримав від Товариства Червоного Хреста гуманітарну допомогу для ВПО (обігрівачі, електрочайники, електроплити, пральна машина, сушарка для одягу, ковдри й постільні набори). У лютому 2023 року за сприяння Благодійного фонду «Рокада» (Рівне) закуплено газовий котел «Рівнетерм-96» для забезпечення тепло- й водопостачання гуртожитків НауОА, де на той момент проживало майже 200 ВПО.</p> <p>Інший напрям роботи з підтримки ВПО та осіб на деокупованих територіях — надання адресної гуманітарної допомоги іншим закладам освіти: Харківському національному університету імені В. Н. Каразіна, Інституту охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України, Харківській державній академії культури, Харківському політехнічному університету. Крім Харківських закладів допомогу спрямовували школі-інтернату, дитячому літньому табору «Країна мрій» на Острозчині, в яких проживали ВПО.</p> <p>Влітку 2023 року організовано літній табір для підлітків, зокрема й з родин ВПО, «Skills Camp».</p> <p>У жовтні 2022 року розпочалася реалізація благодійного проєкту Культурного десанту «Разом!», метою якого є залучення до допомоги жителям деокупованих міст громадян із центру й заходу України. У межах проєкту студенти, викладачі та працівники НауОА й Острозька міська рада 4 рази передавали гуманітарну допомогу жителям селища Старий Салтів на Харківщині (теплі речі, продукти харчування, книги, мобільні телефони, генератор, дитяче взуття, новорічні подарунки, солодощі, консервація, іграшки, медичні препарати, гігієнічні набори).</p>
<p>НЮУ ім. Ярослава Мудрого</p>	<p>У гуртожитку № 13 проживають ВПО з зони бойових дій та співробітники, у яких постраждало житло — загалом понад 150 осіб з числа працівників ЗВО та харків'ян, які звернулися за допомогою.</p> <p>Гуманітарний штаб університету забезпечує студентів, викладачів та працівників продуктовими наборами, ліками та речами першої необхідності, а також надає допомогу соціальним закладам Харківщини. За період війни Гуманітарний штаб спільними зусиллями разом із партнерами надав допомогу більше ніж 3000 працівникам, студентам та членам їх сімей. До штабу неодноразово зверталися за підтримкою та отримували продуктові набори, медикаменти, медичне обладнання засоби гігієни, одяг та дитячі іграшки такі заклади:</p>

<p>НЮУ ім. Яросла- ва Мудрого</p>	<p>Харківський міський перинатальний центр; КУ «Комарівський психоневрологічний інтернат» Харківської обласної ради (м. Південне); Міська клінічна лікарня № 17; Мереф'янський пологовий будинок; ДУ «Інститут патології хребта та суглобів ім.проф. М.І.Ситенка НАМН України»; Харківський палац дитячої і юнацької творчості «Істок»; цивільне населення міста Харкова, співробітники та студенти університету та їх сім'ї, родини з маленькими дітьми з міста Введенка. За підтримки профспілкового комітету та колективу університету Гуманітарний штаб здійснював відправку гуманітарної допомоги для жителів Херсонщини. Зібрано і передано понад 200 кілограмів гуманітарної допомоги для постраждалого населення Херсону в результаті підриву Каховської ГЕС.</p>
---	---

Складено авторкою на основі проведених інтерв'ю та фокус-групи з представниками волонтерських ініціатив ЗВО.

Навчання, психологічна допомога, інформаційна діяльність

У всіх досліджуваних університетах волонтери проводили лекції, семінари, тренінги для студентів, викладачів, ВПО з метою надання психологічної допомоги під час війни. У ВНУ ім. Лесі Українки надавали психологічну допомогу військовим та проводили тренінги з психологічної підтримки волонтерів. У двох ЗВО (ВНУ ім. Лесі Українки та НаУОА) залучали закордонних психологів та психотерапевтів до проведення таких тренінгів. Фахівці у сфері психічного здоров'я НЮУ ім. Ярослава Мудрого надавали онлайн-консультації студентам та співробітникам університету, які переживали стрес, тривогу тощо. Ініціативи з психологічної допомоги при ЗВО допомагають зберегти баланс металевого здоров'я, навчитися, як опанувати себе й підтримувати близьких, жити в умовах війни та адекватно сприймати реальність.

Характерною рисою цього напрямку волонтерської роботи є більше залучення викладачів, здебільшого психологів, які на безоплатній основі проводили заняття для різних цільових груп та аудиторій. В НаУОА до такої діяльності активно залучалися також студенти-психологи. У ДонНУ здобувачів спеціальності «Психологія» спеціально навчали особливостям надання психологічної допомоги населенню під час воєнних дій. Ініціативи з надання психологічної підтримки більш активно реалізовувалися упродовж перших півроку війни, коли існував великий запит, згодом їх інтенсивність зменшилася.

Натомість боротьба волонтерів на інформаційному фронті виявилася більш довгостроковою, а більшість інформаційних кампаній і платформ в ЗВО не згорнули свою діяльність і досі. У цьому напрямі активно працювали й продовжують працювати здобувачі-волонтери, які проводять кампанії

з розвінчування фейків (ВНУ ім. Лесі Українки), ведуть постійні рубрики про війну на фейсбук-сторінках факультетів (ДонНУ), борються з інформаційною пропагандою ворога в ЗМІ та соцмережах (загін інформаційного спротиву в НаУОА) (Таблиця 5).

Таблиця 5. Навчання, психологічна допомога, інформаційний фронт

<p>ВНУ ім. Лесі Українки</p>	<p>Університет долучився до військово-практичної підготовки населення: на базі юридичного факультету функціонує мультимедійний вогневий комплекс, у якому охочі можуть пройти курс «Ефективне володіння та поводження зі зброєю».</p> <p>Активно ведеться робота з надання психологічної допомоги військовим на місцях їхньої дислокації та населенню. Відкрито простір «Плюс Плюс ++» для захисників і захисниць України та членів їхніх сімей. Відбувалися тренінги з психологічної підтримки для волонтерів України, які працюють із дітьми. Тренерами були професори Тихоокеанського університету Сіетлу (США).</p> <p>Університетські волонтери борються на інформаційному фронті, здійснюється підтримка кампаній розвінчування фейків. Наприклад, випускники і магістр ЗВО разом із командою «GigaProg» і «Redwing.studio» взяли участь у розробці програмного засобу, спрямованого на захист державних інформаційних ресурсів й об'єктів критичної інфраструктури. Аспірант кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу проводив лекції-бесіди з інформаційної безпеки й інформаційної гігієни, протидії фейкам і дезінформації, запобігання нагнітання страху та паніці, які відвідало близько 4 тис. осіб. Здобувачі факультету філології та журналістики впродовж лютого–травня 2022 року були активно задіяні у систематичну інформаційну кампанію протидії фейкам і пропаганді на різних платформах та в соціальних мережах.</p>
<p>ДонНУ ім. Василя Стуса</p>	<p>Упродовж березня 2022 року відбувалися тренінги для здобувачів спеціальності «Психологія» «Особливості надання першої психологічної допомоги під час воєнних дій». Протягом квітня-травня 2023 року для здобувачів ДонНУ імені Василя Стуса 2-го курсу всіх спеціальностей проведено тренінг «Діти і війна: навчання технікам зцілення».</p> <p>Протягом тривалого часу на фейсбук сторінці університету та факультетів публікувалася рубрика «Стусівський про війну», в якій висвітлювалися щоденні події. Було започатковано рубрику «Експертно ПРО», де викладачі закладу, виступаючи в засобах масової інформації, аналізували та продовжують представляти різні аспекти подій, пов'язаних з війною. Ці рубрики можна знайти у Фейсбуці за хештегами #Експертно_ПРО та #Стусівський-ПроВійну.</p>

<p>НауОА</p>	<p>При Волонтерському центрі НауОА діє психологічна служба. Студенти-психологи на волонтерських засадах відвідують гуртожитки та надають психологічну підтримку і допомогу дітям переміщених осіб. Регулярно проводяться тренінги, лекції, мотиваційні зустрічі для біженців. У рамках Фонду гуманітарної підтримки українських університетів реалізовано безкоштовний навчальний курс «Університетська спільнота підтримки», під час якого проведено низку тренінгів, записів відеолекцій, видано методичні матеріали, спрямовані на допомогу, підтримку переміщених осіб, викладачів та студентів, волонтерів, соцпрацівників у зв'язку з воєнними подіями в Україні.</p> <p>Викладачі кафедри психології упродовж лютого-травня 2022 року проводили лекції, семінари, тренінги для студентів, викладачів, ВПО на теми: «Психологічна підтримка студентів під час освітнього процесу в умовах воєнного стану», «Що можна і чого не варто робити під час стресу?», «Як знайти внутрішню опору під час війни», «Психосоматика війни», «Почуття сорому та провини: що за ними стоїть і що робити далі?» та інші.</p> <p>У березні 2022 року відбулися навчальні зустрічі з ізраїльським психотерапевтом, координатором психіатричної служби в Медичному Центрі Бней Ціон (Хайфа, Ізраїль) Алексом Маляром з метою підготовки психологів для надання психологічної допомоги в умовах війни.</p> <p>Студенти-правники та юрисконсульт університету створили пункт правової допомоги та юридичного консультування, який здійснює юридичний супровід та надає правову підтримку тимчасово переміщеним особам, військовим, працівникам, студентам щодо прав, гарантій, пільг, соціального захисту тощо. Активно працюють перекладачі-волонтери, які готують листи-звернення, листи-подяки для іноземних партнерів.</p> <p>У рамках діяльності Студентського Наукового Товариства "Академік" на YouTube каналі Братства студентів опублікували ряд наукових історичних подкастів і серію подкастів на психологічну тематику, а також організували благодійний лекторій, де усі охочі за донат могли послухати лекції професіоналів із різних галузей.</p> <p>У перші дні війни було створено студентський волонтерський загін протидії інформаційній пропаганді, який діє й досі.</p>
<p>НЮУ ім. Ярос- лава Мудрого</p>	<p>Провідні фахівці соціально-психологічної лабораторії університету із багаторічним досвідом роботи у сфері психічного здоров'я безкоштовно та анонімно надають онлайн-консультації студентам та співробітникам університету, які переживають психологічну нестабільність, тривогу, страх, панічні настрої, невпевненість у завтрашньому дні, відчуття провини, які з'явилися внаслідок воєнних дій на території України.</p> <p>З перших днів війни на офіційних ресурсах університету висвітлювалася правдива інформація про перебіг бойових дій та обстановку в регіоні та Україні. Поширювали інформацію про можливість отримання гуманітарної допомоги та евакуації до міста Полтави.</p>

Складено авторкою на основі проведених інтерв'ю та фокус-групи з представниками волонтерських ініціатив ЗВО.

Університети налагодили і продовжують розвивати ефективні зв'язки з українськими та закордонними партнерами, які сприяють реалізації волонтерських ініціатив. Велика мережа контактів, яку університетські спільноти розбудовують і в Україні, і за її межами, допомагає акумулювати більшу кількість ресурсів та швидше закривати актуальні потреби. Так, волонтери з ЗВО найчастіше отримували допомогу від представників громадських організацій та благодійних фондів, розвиваючи з ними ефективні партнерства. На базі ДонНУ ім. Василя Стуса на постійній основі працює представництво ГО «ВПО України». Іноді до співпраці залучалися приватні підприємства та компанії, які надавали матеріали, сировину чи кошти (ВНУ ім. Лесі Українки, НаУОА, ДонНУ ім. Василя Стуса), юридичні компанії, які надавали правову допомогу (НЮУ ім. Ярослава Мудрого). Деякі ініціативи реалізувалися у співпраці з волонтерськими штабами чи центрами з-поза меж ЗВО або університетські волонтери надавали допомогу іншим осередкам у різних громадах (НаУОА).

Співпраця університетів з місцевою владою, локальним бізнесом — це також історії про те, як мешканці громад об'єднуються, аби ефективно допомагати державі та один одному. Найбільш показово це простежується у такому напрямі діяльності, як допомога ВПО. Наприклад, в невеликому місті Острозі університет у своїх гуртожитках прихистив переселенців,

їдальня закладу зголосилася безкоштовно їх годувати, мешканці громади допомагали продуктами й предметами першої потреби, а волонтери (студенти й викладачі університету) все це координували. Місцева влада шукала способів, як допомогти ВПО знайти роботу, й не лише в комунальних закладах міста, а й ведучи переговори з представниками локального бізнесу. [14] Інший приклад: там же в Острозі на другий день повномасштабної війни саме студенти НаУОА виступили з ідеєю створити в місті Волонтерський штаб. Місцеве самоврядування надало приміщення, і волонтери почали збирати допомогу та займатися її логістикою. [14] Так різні групи громадян об'єднувалися, аби швидше та ефективніше досягати поставлених цілей.

Усі досліджувані університети мають розвинену мережу закордонних партнерів у здійсненні волонтерської діяльності. Найчастіше це іноземні заклади освіти та/або науки, благодійні фонди, громадські організації, регіональні чи місцеві органи влади, українські діаспори таких країн, як: Польща, США, Канада, Франція, Німеччина, Нідерланди, Фінляндія, Швеція, Болгарія, Литва та ін. У НаУОА в березні 2022 року було створено волонтерський центр у США та Канаді та призначено його координатора (керівник відділу міжнародних зв'язків) [16].

Непоодинокі випадки, коли закордонні університети проявляли ініціативу й надавали гуманітарну допомогу українцям через вітчизняні

заклади-партнери. Найраніше і найбільше закордонної допомоги волонтери ЗВО отримали з Польщі. Ліки, тепловізори, рації, одяг військовим, постільна білизна, матраци, господарські товари, продукти харчування, медичні засоби, предмети гігієни, спальники, каремати тощо з перших днів війни

надходили з-за кордону, а ЗВО передавали їх військовим, ВПО чи цивільним, які опинилися в скруті. Нерідко з організацією та логістикою іноземної підтримки допомагають випускники чи працівники самих же університетів, які через війну опинилися за кордоном [8] (Таблиця 6).

Таблиця 6. Українські та закордонні партнери

ВНУ ім. Лесі Українки	ГО «Добра справа», ГО «Карітас Спес Луцьк», БФ «Рокада», КП «Луцьке підприємство електротранспорту», група компаній ТМ «ВІЛІЯ». Маршалкове управління Люблінського воєводства, Інститут літературознавства Академії наук Польщі, Поморська академія в Слупську, Інститут безпеки в Кракові, Польська фундація Рауля Фоллера, Тихоокеанський університет Сіетлу (США), Гуманітарна асоціація AESAlsace (Франція).
ДонНУ ім. Василя Стуса	ГО «ВПО України», БФ «88 окрема моторизована волонтерська бригада», Міжнародний фонд «Відродження», «FLEX Ukraine», Американські Ради, Вінницька молодіжна рада та молодіжний центр «Квадрат», ГО "Інноваційна дія", БО "Українська ліга благодійників", БФ «Ангели України». Компанія "Нова Пошта". Радіо місто над Бугом. Благодійний неприбутковий фонд "Супутник (Stichting Spoetnik)" (Нідерланди).
НауОА	Острозький волонтерський штаб, Центр волонтерів при Гостомельській селищній військовій адміністрації, волонтерський логістичний центр в БК «Хімік» у місті Рівне, Межирицька громада, Оженинська громада, Студентсько-викладацький храм преп. Федора Острозького. ROC Maidan, канадська діаспора (Канада), Orthodox Church Aid and Missions Filantropia (Фінляндія), Асоціація українських організацій Болгарії «Мати Україна», Фонд «Східно-європейська реформація», адміністрація міста Люблін, Люблінський католицький університет (Польща), освітні заклади Стокгольма (Швеція).
НЮУ ім. Ярослава Мудрого	ГО «Звичайні люди», Український Благодійний Альянс, Благодійний фонд «Підтримка та захист», БФ «Емерленд», Юридична компанії Becker Büttner Held (BBH). IKEM — Institut für Klimaschutz, Energie und Mobilität (Німеччина), Міжнародний волонтерський фонд «Blue/Yellow» (Литва) та ін.

Складено авторкою на основі проведених інтерв'ю та фокус-групи з представниками волонтерських ініціатив ЗВО.

На сьогодні волонтерство в українських університетах — потужний соціально-суспільний рух, спроможний брати на себе частину важкої роботи з наближення Перемоги. Україна від початку російського повномасштабного вторгнення переживає пік громадської активності, і університетські спільноти не є винятком. У кожному з досліджуваних ЗВО сотні осіб займаються волонтерською роботою. В перші дні повномасштабного вторгнення різні ініціативи виникали й реалізувалися спонтанно, але вже з весни 2022 року їх можна більш-менш чітко розмежувати на кілька основних форматів.

Найбільш успішними й довгостроковими форматами стали волонтерські штаби, центри, осередки, основними завданнями яких є допомога ЗСУ, ВПО та працівникам, студентам чи родичам співробітників, які захищають Україну на полі бою або опинилися у скруті. Важливим форматом волонтерської діяльності в ЗВО є благодійні публічні заходи, до яких активно залучаються здобувачі освіти. За 20 місяців війни в 4-х університетах організовано десятки благодійних творчих заходів, метою більшості з яких був збір коштів на підтримку ЗСУ. Не менш поширеним і довгостроковим форматом є майстерні з виготовлення маскувальних сіток, окопних свічок, карематів, спальних мішків, зарядних пристроїв, мазей, кровоспинних джгутів, консерв та ін. За час війни вони не згорнули своєї роботи, радше навпаки — така діяльність стала більш масштабною

і конвеєрною. Формати інформаційних платформ чи кампаній так само зберегли своє значення, а навчання і психологічна підтримка більш активно впроваджувалися в перші місяці війни, у подальшому ж реалізуються за потребою. Загалом, факт, що більшість окреслених форматів не зникли і продовжують працювати задля Перемоги України, свідчить про високу вмотивованість університетських волонтерів, затребуваність такої діяльності і її ефективність.

Допомога ЗСУ — напрям роботи, який залишається пріоритетним від першого дня повномасштабної війни і до сьогодні. Всі університети налагодили постійну системну співпрацю з окремими підрозділами армії, як правило бригадами, які дислоковані у відповідних областях. У кожному закладі систематично відбуваються цільові збори коштів та придбання необхідного для закриття актуальних потреб військових. Це мільйони волонтерських гривень у межах кожного ЗВО, за які закуповуються автомобілі, військове спорядження, дрони, далекоміри, тепловізори, рації, медикаменти, теплий одяг, засоби гігієни, продукти харчування тощо. Надається постійна підтримка співробітникам, їх родичам та студентам університетів, які перебувають у лавах ЗСУ.

Водночас дещо зменшилися масштаби заходів, пов'язаних із наданням допомоги ВПО. На другому році війни скоротилися ініціативи з забезпечення житлом ВПО, бо частина пере-

міщених осіб повернулася додому або знайшла інше помешкання. Водночас продовжуються збори коштів і матеріальної допомоги для мешканців прифронтових та деокупованих територій.

Аналіз показав, що більш ефективними є ті ініціативи, які реалізуються у співпраці з партнерами, комунікації з іншими місцевими організаціями, установами, владою і поєднують низові імпульси з заходами, ініційованими адміністрацією. Об'єднання зусиль сприяє накопиченню ресурсів і пошуку кращих шляхів вирішення проблем. Важливим є налагодження сталих зв'язків із закордонними ЗВО, громадськими організаціями і благодійними фондами. Завдяки розвиненим партнерським відносинам університетів з багатьма закладами освіти та науки інших країн ЗВО отримували і розподіляли тонни гуманітарних вантажів для ЗСУ та ВПО, а також різноманітну допомогу від іноземних благодійних організацій, фондів та бізнесу.

Перманентно найважливіший напрям волонтерської роботи усіх ЗВО — це допомога Збройним Силам

України. Що ж до інших форматів і напрямів, то тут є особливості: ВНУ ім. Лесі Українки та НаУОА — надання житла в гуртожитках і допомога речами першої необхідності сотням ВПО; ДонНУ ім. Василя Стуса — реалізація великої кількості заходів для сприяння інтеграції ВПО у Вінниці та Вінницькій області; НЮУ ім. Ярослава Мудрого — спрямування волонтерської роботи значною мірою на вирішення проблем харків'ян та жителів області.

Ми не ставили завдання виміряти значимість волонтерських ініціатив в досліджуваних університетах у кількісних результатах (суми, тонни, прізвища тощо). Їхня цінність полягає не в кількості куплених для армії дронів чи забезпечених житлом переселенців. Глобально їх значення полягає в тому, що завдяки ним Україна змогла вистояти у перші місяці повномасштабного нападу, продовжує чинити ефективний опір загарбнику й звільняти свою територію, а українські університети вірять у Перемогу країни і роблять все, щоб захисники відчували турботу і вдячність суспільства.

Університетські волонтерські ініціативи зазвичай мають обмежені людські, фінансові й матеріальні ресурси. Дієвішими є ті з них, які залучають допомогу інших груп: благодійних фондів, бізнесу, місцевої влади, громадських організацій. Одним із можливих шляхів оптимізації волонтерства у ЗВО є подальше об'єднання зусиль задля злагодженої координації співпраці між закладами освіти та іншими зацікавленими сторонами з метою підтримки ЗСУ та українців, які опинились у складних життєвих обставинах.

Адміністрації університетів варто посилити напрям діяльності щодо розвитку партнерства із закордонними ЗВО, громадськими організаціями і благодійними фондами. Координаторам волонтерських ініціатив доцільно працювати над отриманням грантової підтримки проєктів, спрямованих на посилення спроможності та покращення побутових умов у прихистках для переміщених осіб, а також забезпечення доступу ВПО до професійних, медичних, психологічних та інших сервісів.

Важливим завданням є визначення чітких потреб найвразливіших категорій громадян в умовах воєнного стану і їх представлення для широкого кола громадськості. З цією метою в ЗВО можуть здійснюватися моніторинги, експертні дослідження, проводяться соціологічні опитування. Цю роботу можуть здійснювати кафедри, науково-дослідні чи аналітичні центри соціології, політології, психології тощо.

Задля збереження і покращення організації волонтерства у ЗВО його координаторам варто працювати над виокремленням волонтерських осередків в окремі структурні підрозділи університетів чи юридичні особи (громадська організація, благодійний фонд), які б зосереджувались саме на цій роботі — організації професійного волонтерства, логістики тощо.

Нарешті, волонтерські осередки в університетах створені на час дії воєнного стану, але вони будуть потрібні не менше й на етапі повоєнної відбудови України. Тому важливим є збереження гнучкості ініціатив та можливості їх швидкої адаптації до нових потреб після нашої Перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. #Експертно_ПРО. <https://www.facebook.com/hashtag>
2. Благодійний ярмарковий марафон: зібрано понад 316 тисяч гривень для ЗСУ. <https://vnu.edu.ua/uk/news/suspilstvo/blahodiynyu-yarmarkovyy-marafon-zibrano-ponad-316-tysyach-hryven-dlya-zsu>
3. В Острозькій академії говорили про волонтерську діяльність закладу. <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2022/23-09-01>
4. В університеті нагородили найактивніших волонтерів. <https://vnu.edu.ua/uk/news/suspilstvo/v-universyteti-nahorodyly-nayaktyvnishykh-volonteriv>
5. В університеті триває волонтерський проект мистецької терапії для військових. <https://vnu.edu.ua/uk/news/suspilstvo/v-universyteti-tryvaye-volonterskyu-proyekt-mystetskojy-terapiyi-dlya-viyskovykh?fbclid>
6. Волонтерство, навчання під час війни та нові спеціальності: Анатолій Цьось про третю річницю ректорства. <https://vnu.edu.ua/uk/news/suspilstvo/volonterstvo-navchannya-pid-chas-viyny-ta-novi-spetsialnosti-anatoliy-tsos-pro>
7. Волонтерський рух Університету. <https://nlu.edu.ua/uni/volonterskyj-ruh-universytetu/>
8. Волонтерський фронт: колишні учасники канадсько-польсько-українських волонтерських обмінних програм започаткували рух підтримки України й Острозької академії в Канаді. <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2022/04-04-02>
9. Експертно про волонтерські ініціативи стусівського університету. <https://news.donnu.edu.ua/2022/08/22/ekspertno-pro-volonterski-inicziatyvystusivskogo-universytetu/>
10. Звіт ректора Національного університету «Острозька академія» за 2022 рік. https://www.oa.edu.ua/assets/files/zvit_2022.pdf
11. Зміцнюємо академічний фронт. Національний університет «Острозька академія», який закінчив головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний, став хабом взаємодопомоги та добра / Урядовий кур'єр. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zmicnyuyemo-akademichnij-front/>
12. ЗСУ забезпечені всім необхідним до зими — Резніков. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3587530-zsu-zabezpeceni-vsime-neobhidnim-do-zimi-reznikov.htm>
13. Керівниця волонтерського центру Острозької академії: “Взаємодопомога, здатність до емпатії людей яскраво проявились за час воєнного стану”. <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2022/19-05-03>
14. Коваль М. Бійці волонтерського фронту: як Острог виборює перемогу за швейною машинкою і в університеті / Центр спільних дій. <https://centrea.org/spilnodiyemo-z-terytorialnymy-gromadamy/bijtsi-volonterskogo-frontu-yak-ostrog-vyboryuye-peremogu-za-shvejnoyu-mashynkoju-i-v-universyteti/>
15. Костенкова С. В Острозькій академії відбулося вручення нагород Головнокомандувача ЗСУ. 6 грудня

2022. <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2022/06-12-02>

16. Національний університет «Острозька академія» як приклад активної громадської діяльності академічної спільноти у війну. <https://ogo.ua/articles/view/2023-07-27/134075.html>

17. Стратонова Н. Ремонт техніки, амуніція, психологічна допомога: як університети Рівненщини волонтерять під час війни. <https://suspilne.media/284508-remont-tehniki-amunicia-psihologicna-dopomoga-ak-universiteti-rivnensini-volonterat-pid-cas-vijni/>

18. Студенти й викладачі Острозької академії продовжують плести маскувальні сітки для українських захисників. <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2023/13-11-02>

19. Студентська рада ДонНУ імені Василя Стуса. <https://www.facebook.com/studrada.donnu>

20. У гостях Університету наші добрі друзі з Литви, медики міжнародного волонтерського фонду «Blue/Yellow». <https://nlu.edu.ua/>

[uni/u-gostyah-universytetu-nashi-dobri-druzi-z-lytvy-medyky-mizhnarodnogo-volonterskogo-fondu-blue-yellow/](https://nlu.edu.ua/ua/info/news/2022/06-12-02)

21. Університет в умовах війни: розмова з ректором ВНУ імені Лесі Українки. <https://sylappravdy.com/universytet-v-umovah-vijny-rozмова-z-rektorom-vnu-imeni-lesi-ukrayinky/>

22. Факультет історії та міжнародних відносин ДонНУ імені Василя Стуса. <https://www.facebook.com/istfakdonnu>

23. Штаб Гуманітарної допомоги Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого вітає усіх з Міжнародним днем волонтера! <https://nlu.edu.ua/uni/mizhnarodnyj-den-volontera/>

24. Штаб гуманітарної допомоги Університету продовжує підтримувати працівників Університету та їх сім'ї. <https://nlu.edu.ua/volonterskyj-ruh/shtab-gumanitarnoyi-dopomogy-universytetu-vchergove-nadav-dopomogu-praczivnykam-ta-yih-simyam/>

25. Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine — 3 July 2023. <https://twitter.com/DefenceHQ/status/1675741306339962881>

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРКУ

Тетяна СИДОРУК

Доктор політичних наук, професор
Завідувачка кафедри міжнародних відносин Національного
університету «Острозька академія»
Керівниця Центру європейських досліджень у
Національному університеті «Острозька академія»
Головна редакторка наукового журналу «Зовнішні справи»
Займається науково-педагогічною, науковою та аналітичною
діяльністю

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

**ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА**